

Міністерство освіти і науки України

Руїна Гетьманщини в російській історіографії
другої половини XIX - початку XX ст
(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни
підготовки ОС«Бакалавр»
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

Напрямок підготовки 6.020302 Історія
(шифр і назва спеціальності)

(шифр за освітньою програмою ДДВС)

2016-2017 навчальний рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: **МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: к.і.н. доцент Тарасов С.В.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою історичного факультету МДУ
«_____» _____ року, протокол №_____.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Руїна Гетьманщини в російській історіографії другої половини XIX - початку XX ст.» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ступеня «Бакалавр» напряму
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)
6.020302 Історія
(спеціальності)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є критичний аналіз відображення Руїни Гетьманщини російською історіографією другої половини XIX - початку XX ст.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Руїна Гетьманщини в російській історіографії другої половини XIX - початку XX ст.» змістовно пов'язана з навчальними курсами «Історія України», «Історія народів Росії та СРСР» «Історіографія».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Причини та перший етап Руїни у висвітленні російської історіографії

Тема 1. Предмет курсу і його завдання. Сутність та визначення Руїни Гетьманщини. Російська історична література, присвячена Руїні. Класифікація російських історіографічних джерел.

Тема 2. Причини і початок Руїни. Гетьманування І.Виговського та Гадяцький трактат у висвітленні російських істориків.

Тема 3. Внутрішня боротьба та зовнішнє втручання у справи України наприкінці 50-х - на початку 60-х рр. XVII ст. в дослідженнях російських істориків.

Змістовий модуль 2. Гетьманщина у апогеї громадянської війни у дослідженнях російських істориків

Тема 1. Воєнно-політичне протистояння в Україні у 1663-1668 рр. Андрусівській договір у працях російських дослідників.

Тема 2. Події Руїни у 1668-1676 рр. Боротьба за гетьманську владу та возз'єднання України у відображенні російської історичної науки.

Змістовий модуль 3. Руїна на завершальному етапі у працях російських дослідників

Тема 1. Втручання Туреччини в українські справи. Чигиринські походи та Бахчисарайський договір в російській історіографії.

Тема 2. Завершальний етап гетьманування І.Самойловича в російських історичних дослідженнях. Участь України і Росії у антитурецькій коаліції.

Тема 3. Гетьманство І.Мазепи і завершення періоду Руїни. Оцінка Руїни та її наслідків історичною наукою російською історичною наукою.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання спецкурсу «Руїна Гетьманщини в російській історіографії другої половини XIX - початку XX ст.» є засвоєння студентами системи знань про період української історії, якій почався після завершення Національно-визвольної війни. Розглянути основні етапи перетворення Гетьманщини з фактично незалежної держави у провінцію Московського царства, звернути увагу на об'єктивні та суб'єктивні чинники цього процесу. Проаналізувати головні тенденції та напрямки, які визначилися у розвитку російської історіографії Руїни у XIX - на початку XX ст., аналіз історіографічних закономірностей, методологічних впливів, які виявилися при висвітленні процесів Руїни у дослідженнях російських вчених.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія України» є:
формування історичного мислення, наукового світогляду;

- набуття навичок науково-історичного аналізу;
- набуття навичок історіографічного аналізу;
- набуття навичок до історичних та історіографічних джерел;
- виявлення логіки та об'єктивних закономірностей історичного процесу;
- формування вмінь та навичок самостійної роботи з науковою літературою;
- сприяння поглибленому вивченню історії українського народу;
- сприяння поглибленому вивченню історії російської історичної науки, та російської історіографії історії України.
- формування у студентів навичок пошуково-творчої роботи, вміння; диференціювати та узагальнювати зібраний матеріал.
- У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- головні факти української історії періоду Руїни;
- головні праці російських дореволюційних вчених присвячених історії Гетьманщини другої половини XVII ст.
- біографію головних українських діячів доби Руїни, вміння оцінювати їх діяльність у контексті епохи.

вміти:

- опрацьовувати наукову історичну літературу та джерела, енциклопедичні та довідкові видання;
- критично аналізувати історичні монографії та статті;
- звертати увагу на особливості епохи, коли вони були створенні історичні праці та на особисті якості та професійній рівень їхніх авторів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 60 години /2 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Причини та перший етап Руїни у висвітленні російської історіографії

Тема 1. Предмет курсу і його завдання. Предмет і завдання курсу. Історіографія проблеми. Російська історична наука у другій половині XIX – на початку XX ст. Російські історики, що досліджували історію України другої половини XVII ст. Класифікація історіографічних джерел. Руїна Гетьманщини як громадянська війна в козацькій Україні у другій половині XVII ст. Політичне становище та соціальні процеси в Україні наприкінці життя Б. Хмельницького в висвітленні російської історичної науки.

Тема 2. Причини і початок Руїни. Гетьманування І.Виговського та Гадяцький трактат у висвітленні російських істориків.

Боротьба за владу після смерті Б. Хмельницького. Причини переорієнтації зовнішньої політики України за часів І. Виговського. Ставлення українського суспільства до І. Виговського. Повстання М. Пушкаря. І Виговський і Гадяцький трактат. Бій під Конотопом. Повернення України під царський протекторат та його ініціатори.

Тема 3. *Внутрішня боротьба та зовнішнє втручання у справи України наприкінці 50-х - на початку 60-х рр. XVII ст. в дослідженнях російських істориків.* (2 години)

Особистість гетьмана Ю. Хмельницького та його оточення. Значення Переяславської ради 1659 р. Поразка російських військ під Чудновим, її причини і наслідки. Чудновський договір. Розкол Гетьманщини. Ю. Хмельницький та П. Тетеря, який отримав булаву у січні 1663 р. Боротьба за владу на Лівобережжі. Я. Сомко, В. Золотаренко, І. Брюховецькій. Козелецька рада 1662 р. та Ніжинська рада 1663 р.

Змістовний модуль 2. Гетьманщина у апогеї громадянської війни у дослідженнях російських істориків

Тема 1. *Воєнно-політичне протистояння в Україні у 1663-1668 рр. Андрусівській договір у працях російських дослідників.*

Особа Гетьмана І. Брюховецького. Поход Яна Казимира на Лівобережжя та «Змова І.Виговського». Втеча П. Тетері до Польщі (1665 р.). П.Дорошенко – гетьман Правобережної України. Інший претендент – С. Опара. Взаємовідносини І. Брюховецького з українським духовенством та перші спроби приєднати українську церкву к Московському патріархату. Взаємовідносини І. Брюховецького з іншими класами українського суспільства. Ставлення І. Брюховецького до московської влади. Візит Брюховецького в Москву. «Московські статті» 1665 р. Андрусівській договір.

Тема 2. *Події Руїни у 1668-1676 рр. Боротьба за гетьманську владу та возз'єднання України у відображенні російської історичної науки.*

Повстання І. Брюховецького. Короткочасне возз'єднання України під булавою П. Дорошенка. Д. Многогрішний та його політика. «Глухівські статті» 1669 р. Роль духовенства за часів Д. Многогрішного. Батуринський переворот. 1672. Боротьба за владу між І. Самойловичем та І. Сірком. «Конотопські статті» 1672 р. Боротьба П. Дорошенка за возз'єднання України. Ставка П. Дорошенка на Крим. Його конкуренти П. Суховій (Суховієнко) та М. Ханенко. Правобережна Україна визнає протекцію султана. Переяславська рада 1674 р. Смерть царя Олексія Михайловича. Останній період гетьманування П. Дорошенка та його капітуляція.

Змістовний модуль 3. Руїна на завершальному Завершальний етап гетьманування І.Самойловича в російських історичних дослідженнях. (2 години)

Втручання Туреччини в українські справи. Оборона Чигирину та причини її невдачі. Різні погляди у Москві та Батуріні на значення Чигирину. Останнє гетьманування Ю. Хмельницького. Перший Чигиринський похід (серпень-вересень 1677 р.). Другий Чигиринський похід (червень-серпень 1678 р.). Воїнське мистецтво І. Сірка. «Бахчисарайський мир» 1681 р. та його наслідки. Приєднання української церкви до Московського патріархату. Внутрішня і зовнішня політика І. Самойловича. «Вічний мир» 1686 р. Позиція І. Самойловича. Наслідки «Вічного миру». Перший кримський похід та повалення І. Самойловича. Коломацька рада і «Коломацькі статті» 1687 р.

Тема 3. *Гетьманство І.Мазепи і завершення періоду Руїни. Оцінка Руїни та її наслідків історичною наукою російською історичною наукою.* (2 години)

Особистість І. Мазепи, ситуація в якій він опинився, та його внутрішня і зовнішня політика на початку гетьманування. Другий кримський похід (1689 р.). Державний переворот 1689 р. в Москві і його наслідки для І. Мазепи. Повстання Петрика (П. Іваненка), як останній спалах громадянської війни на Лівобережжі (1691-1696). Діяльність С. Гурко (Палія) на Правобережжі та його контакти з І. Мазепою. Завершення Руїни та її наслідки для України.

3. Рекомендована література

Базова

1. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. – 3-тє вид., доп. – Академвидав, 2010. – 688с.
2. Гончарук П.С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ ст. / П.С. Гончарук. – К.: Либідь, 2005. – 578 с.
3. Греченко В.А. Історія України, Модульний курс. – Харків: Генеза, 2009. – 184 с.
4. Гудзь В.В. Історія України. – К.: Слово, 2003. – 327 с.
5. Земерова Т.Ю., Історія України: Схеми і таблиці / Т.Ю. Земерова, І.М. Скирда. – Харків: Генеза, 2010. – 118 с.
6. Історія України: нове бачення. У 2 т. Гуржій О.І., Ісаєвич Я.Д., Котляр М.Ф. та ін. Під ред. Смоля В.А. – К., 2002.
7. Історія України: Посібник / Сост. О.В. Гісем. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 332с.
8. Котова Н.О. Історія України: навчальний посібник для неспеціальних факультетів. – Х.: ТОВ «Одісей», 2005. – 416 с.
9. Левицька Н.М. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: навчальний посібник: 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: Кондор-Видавництво, 2015. – 424 с.
10. Левицька Н.М. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: навчальний посібник. – К.: Кондор-Видавництво, 2011. – 418 с.
11. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник. – 2-ге вид., виправлене і доп. – К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. – 304с.
12. Скрипник М.О. Історія України: Навч. посіб. / Скрипник М.О., Домбровська Л.Ф., Красовський В.М. та ін. – К.: Центр навч. літ., 2003. – 545 с.
13. Тарасов С.В. Руїна Гетьманщини в російській історіографії другої половини ХІХ- початку ХХ ст.: Навчальний посібник. – Маріуполь, 2016. – 210 с.
14. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К.: Освіта, 2005. – 518 с.

Допоміжна

1. Антонович В.Б. Очерк отношеній Польского государства к православию и православной церкви // Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / [упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського]. – К.: Либідь, 1995. – С. 458-469.
2. Антонович В.Б. Последние времена козачества на правой стороне Днѣпра// Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / [упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського]. – К.: Либідь, 1995. – С. 252-372.
3. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. / Д.Н. Бантыш-Каменский. – К.: Час, 1993. – 656 с.
4. Берх В.Н. Царствование царя Алексея Михайловича. – Ч. 1. – СПб., 1831. – 316 с.
5. Берх В.Н. Царствование царя Алексея Михайловича. – Ч. 2. – СПб., 1831. – 274 с.
6. Богун // Энциклопедический словарь. – Т.ІV. Пг. 7. – Издатели Ф.А. Брокгауз (Лейпциг), И.А. Ефрон (Санкт-Петербург). – СПб., 1891. – С. 202-203.
7. Бон Т. Историзм в России? // Отечественная история. – 2000. – № 4. – С. 121-128.
8. Бульвінський А.Г. Конотопська битва 1659 р. // Український історичний журнал. – 1998. – № 3. – С.76-83; №4. – С. 33-43.
9. Брехуненко В. Переяславська рада 1654 року в російській історіографії// Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / [Редкол. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич, та ін.]. – К.: Смолоскип, 2003. – С. 605-652.
10. Брикнер А.Г. История Петра Великого. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 666 [6] с.

11. Бульвінський А.Г. Конотопська битва 1659 р. // Український історичний журнал. – 1998. – № 3. – С.76-83; №4. – С. 33-43.
12. Востоков А. К истории первого крымского похода // Киевская старина. – 1886. – Т. XIV. – Февраль. – С. 267-278.
13. Востоков А. Козелецкая рада 1662 года // Киевская старина. – 1887. – Т. XVII. – Февраль. – С. 269-284.
14. Востоков А. Нежинская рада 1663 года // Киевская старина. – 1888. – Т. XXI. – Май. – С. 125-139.
15. Востоков А. Суд и казнь Григория Самойловича // Киевская старина. – 1889. – Т. XXIV. – Февраль. – С. 40-63.
16. Востоков А. Судьба Выговских и Ивана Нечая // Киевская старина. – 1890. – Т. XXVII. – Январь. – С. 35-46.
17. Голиков И.И. Деяния Петра Великого, мудрого преобразителя России. – Т. 11. – 2-е изд. – М., 1839. – 507 + XVII с.
18. Голицын Н.С. Русская военная история. – Ч. 2. – СПб., 1878. – 691 с.
19. Голвачев П. значение Андрусовского перемирия // Русская старина. – 1903. – Т. 115. – №7-9. (№7). – С.159-166.
20. Грушевский М. С.Иллюстрированная история Украины / М. Грушевский. – К.: МП «Левада», 1995. – 696 с.
21. Грушевський М.С. Історія України-Руси: в одинадцяти томах, дванадцяти книгах. М.С. Грушевський. – Т. 8. – К.: Наукова думка. – 1995. – 856 с.
22. Грушевський М.С. Історія України-Руси: в одинадцяти томах, дванадцяти. – Т. 11. – К. 2. – К.: Наукова думка. – 408 с.
23. Гуржій О.І. Іван Богун: деякі міфи та реальність Український історичний журнал. – 1998. - № 1. – С.99-111.
24. Дмитриев С.С., Ковальченко И.Д. Историк Сергей Михайлович Соловьев. Его жизнь, труды, научное наследство // Соловьев С.М. Сочинения. – Кн. I. – М.: Мысль, 1988. – С. 6-48.
25. Дорошенко Д.І. Нарис історії України в 2-х томах. Т. II. – К.: Глобус, 1992. – 394 с.
26. Иконников В.С. Ближний боярин Афанасий Лаврентьевич Ордин-Нащокин. Один из предшественников петровской реформы // Русская старина. – 1883. - № 10-11 - №10. – С. 17-66; № 11. – С.273-308.
27. Иллерицкий В.Е. Сергей Михайлович Соловьев. – М.: Наука, 1980. – 192 с.
28. Иловайский Д.И. История России. Отец Петра Великого: Алексей Михайлович и его ближайшие преемники. – М.: Чарли, 1996. – 624 с.
29. Иловайский Д.И. История России. – Т. 5. – М., 1905. – 664 с.
30. Иловайский Д.И. Краткие очерки русской истории. – М.: Мысль, 1995. – с.110 – 508.
31. История Русов или Малой России. Сочинение Георгия Конисского. – М., 1846. – IV с. + IV с. + 257 с. + 45 с.
32. История Украинской ССР. В 10 томах. – Т. 3. Освободительная война и воссоединение Украины с Россией. Начало разложения феодализма и зарождение капиталистических отношений (вторая половина XVII-XVIII в.) – К.: Наукова думка. – 1983. – 719 с.
33. Карпов Г.Ф. Критический обзор разработки главных русских источников, до истории Малороссии относящихся, за время: 8-е января 1654-30-е мая 1672 года. – М., 1870. – 184 с.
34. Карпов Г.Ф. Начало исторической деятельности Богдана Хмельницкого. – М., 1873. 260 с.
35. Карпов Г.Ф. Переговоры об условиях соединения Малороссии с Великою Россией. Из истории смутного времени в Малороссии. Год 1654 // Журнал Министерства народного просвещения. – 1871. – Ч. CLVIII. – С. 1-39.

36. Ключевский В.О. Курс русской истории // Сочинения в 9 т. – Т. III. – М.: Мысль, 1988. – 414 с.
37. Костомаров Н.И. Богдан Хмельницкий. – М.: Чарли, 1994. 768 с.
38. Костомаров Н.И. Мазепа. – М.: Республика, 1992. – 335 с.
39. Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей, Н. Костомарова. – Второй отдел: господство дома Романовых до вступления на престол Екатерины II. – Вып. 4-5. XVII столетие. – СПб., 1874. – 536 с.
40. Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей, Н. Костомарова. – Второй отдел: господство дома Романовых до вступления на престол Екатерины II. – Вып. 6. XVIII столетие. – СПб., 1876. – 537-867 с.
41. Крикун М. Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття: Статті і матеріали. – К.: Критика, 2006. – 472 с.
42. Малов А.В. Русско-польская война 1654-1667 гг. – М.: Цейхгауз, 2006. – 48 с.
43. Матвеев П. Батуринский переворот 13-го марта 1672 года. Дело гетмана Демьяна Многогрешного // Русская старина. – 1903. – № 9. – С.667-690; № 10 – С.131-146; № 11. – С.459-470.
44. Матвеев П. Москва и Малороссия в управление Ордина-Нащокина Малороссийским приказом // Русский архив. 1901. – Кн. 1. – С.219-242.
45. Нечаев В.В. Царствование Федора Алексеевича и правление царевны Софьи // Три века / Сб. Сост.: А.М. Мартышкин, А.Г. Свиридов. – Т. II. – М.: ГИС, 1991. – С.140-200.
46. Павлищев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину. – Т. I. – СПб., 1887. – 262 с.
47. Павлищев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину. – Т. II. Царствование яна-Казимира. 1648-1668. – СПб., 1887. – 405 с.
48. Павлищев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину. – Т. III. – Эпilog. Окончание войны за Украину. 1668-1699. – СПб., 1887. – 243 с.
49. Пичета В.И. Внешняя политика России // Три века / Сб. Сост.: А.М. Мартышкин, А.Г. Свиридов. – Т. II. – М.: ГИС, 1991. – С. 106-139.
50. Платонов С.Ф. Лекции по русской истории, 1993. – М.: Высшая школа, 1993. – 736 с.
51. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 1. До середини XVII століття. -3-є вид.– К.: Либідь, 199.- 672 с.
52. Рігельман О.І. Літописна оповідь про Малу Росію її народ і козаков узагалі / Вст. ст. упор. та примітки П.М. Саса, В.О. Щербака. К.: Либідь, 1994. – 768 с.
53. Розенфельд И.Б. Присоединение Малороссии к России (1654-1793): Историко-юридический очерк. – Пг.: Издание Петроградского Политехнического института Императора Петра Великого, 1915. – 192 с.
54. Романцов В.М. Становлення козацької держави у добу національно- визвольної війні. (Проблема в українській історіографії 40-х років XIX- початку XX ст.): Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2005. – 284.
55. Романцов В.М. Березневі статті 1654 р. Оцінка в українській історіографії 40-х років XIX – початку XX ст. // Матеріали VI підсумкової (2003 р.) науково-практичної конференції викладачів МГІ, 2004. – С.106-109.
56. Романцов В.М. Черепченко О.О. Причини та початок Руїни, її вплив на процеси становлення Гетьманщини: Історіографічний аспект проблеми // Історичні і політологічні дослідження. – 2002. - № 2 (10). – С.6-15.
57. Соловьев С.М. Общедоступные чтения о русской истории. – М.: Республика, 1992. – 350 с.
58. Соловьев С.М. Публичные чтения о Петре Великом // Чтения и рассказы по истории России / Сост. и вступительная статья С.С. Дмитриева и Л.П. Дойниковой; ил. В.В. Лукашова. – М.: Правда, 1990. – С.414-583.

59. Соловьев С.М. Рассказы из русской истории XVIII века. // Чтения и рассказы по истории России / Сост. и вступительная статья С.С. Дмитриева и Л.П. Дойниковой; ил. В.В. Лукашова. – М.: Правда, 1990. – С.584-737.
60. Соловьев С.М. Сочинения в 18 кн / С.М. Соловьев. – Кн. V. – Т. 9-10. История России с древнейших времен. 1990. – М.: Мысль. – 718 с.
61. Соловьев С.М. Сочинения в 18 кн / С.М. Соловьев. – Кн. VI. – Т. 11-12. История России с древнейших времен. 1990. – М.: Мысль. – 671 с.
62. Соловьев С.М. Сочинения в 18 кн / С.М. Соловьев. – Кн. VII. – Т. 13-14. История России с древнейших времен. 1990. – М.: Мысль. – 701 с.
63. Сорокин Ю.А. Алексей Михайлович // Воросы истории. – № 4-5. – С. 73-89.
64. Тарасов С. В. Руїна Гетьманщини: історійко-правове дослідження в російській історіографії. (Друга половина XIX-початок XX ст.). – Донецьк : Ноулідж, 2014. – 193 с.
65. Устрялов Н.Г. История царствования Петра Великого. – Т. I. – СПб., 1858. – 406 с.
66. Устрялов Н.Г. История царствования Петра Великого. – Т. II. – СПб., 1858. – 582 с.
67. Устрялов Н.Г. Русская история. – Ч. II. (1462-1689). – СПб., 1837. – 338 с.
68. Худяков И.А. Древняя Русь. Исторический очерк древне-русской жизни до Петра Великого. – СПб., 1897. – 167 с.
69. Черепнин Л.В. Соловьев как историк // Соловьев С.М. История России с древнейших времен. – Кн. – Т. 1-2. – М.: Соцэкгиз, 1959. – С. 5-51.
70. Чистяков С.А. История Петра Великого. – М.: Буклет, 1992. – 512 с. + VI с.
71. Чухліб Т.В. Переяслав 1654 року та проблема міжнародного Т. В. Чухліб. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 156 с.
72. Чухліб Т. Проблема ратифікації Переяславсько-московських домовленостей // Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / [Редкол. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич, та ін.]. – К.: Смолоскип, 2003. – С. 764-774.
73. Эйнгорн В. Отставка А.Л. Ордина-Нащокина и его отношение к малороссийскому вопросу // Журнал Министерства народного просвещения. – 1897. – Ч. СССXIV. – Ноябрь. – Отд. 2. – С. 118-169.
74. Эйнгорн В. Очерки из истории Малороссии в XVII в. Сношения малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича. – М., 1899. – 1104 с.
75. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття: Причини і початок Руїни. – К.: Основи, 1998. – 447 с.
76. Яковлева Т.Г. Мазепа-гетман: в поисках исторической объективности // Новая и новейшая история. – 2003. -№ 4. – С.45-63.
77. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської ради – 2 до Андрусовської угоди (1659-1667 рр.). – К.: Основи, 2003. – 644 с.

Інформаційні ресурси

1. Доклад А.Л. Ордина-Нащокина царю Алексею Михайловичу о необходимости мира с Польшей. Конец 1663 г. http://www.vostlit.info/Texts/Russ/XVII/1660-1680/Andrus__Perem/text.htm
2. Медовиков П. Историческое значение царствование Алексея Михайловича. – М., 1854. – 256 с. [Электронный ресурс] / <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/20688-medovikov-p-e-istoricheskoe-znachenie-tsarstvovaniya-alekseya-mihaylovicha-m-1854#page/19/mode/inspect/zoom/4>
3. Мицик Ю.А. Історія України: навчальний посібник [Електронний ресурс] / Ю.А. Мицик, О.Г. Бажан, В.С. Власов. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – Режим доступу: [Електронний ресурс] / http://www.ebk.net.ua/Book/history/mitsyk_iu/.

4. Мякотин В. Очерки социальной истории Украины в XVII-XVIII в. – Т. 1. – Вып. 1. – Прага: Ватага и пламя, 1924. – 288 с. [Электронный ресурс] / <https://books.google.com.ua/books?id=HLc2CwAAQBAJ&pg=PA2&lpg=PA2&dq>
5. Мякотин В. Очерки социальной истории Украины в XVII-XVIII в. – Т. 1. – Вып. 2. – [Электронный ресурс] / Прага: Ватага и пламя, 1924. – 266 с. <https://books.google.com.ua/books?id=HLc2CwAAQBAJ&pg=PA2&lpg=PA2&dq>
6. Мякотин В. Очерки социальной истории Украины в XVII-XVIII в. – Т. 1. – Вып. 3. – [Электронный ресурс] / Прага: Ватага и пламя, 1926. – 220 с. <https://books.google.com.ua/books?id=HLc2CwAAQBAJ&pg=PA2&lpg=PA2&dq>
7. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба [Електронний ресурс] / О.Оглоблин. – Нью-Йорк, Київ, Львів, Торонто, 2001. – Режим доступу: <http://litorpys.org.ua/coss3/ohl.htm>.
8. Платонов С.Ф. Учебник русской истории для средней школы. Курс систематический. В двух частях. С приложением восьми карт. Издание десятое, дополненное. – Ч.1-2. – Пг., 1918. – 500 с. [Электронный ресурс] / <http://rushist.com/index.php/tutorials/plat-tutorial>
9. Хмыров М.Д. Царь Алексей Михайлович и его время. 1629-1675. [Электронный ресурс] / <http://romanovy.rhga.ru/upload/iblock/214/7.pdf>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання залик.

5. Засоби діагностики успішності навчання поточне оцінювання роботи на семінарських заняттях; під час самостійної та індивідуальної роботи; залик.

